

Tomasz Adam Świderski

Przewodnik po Głuchej Warszawie część IV

Przewodnik po Głuchej Warszawie cz. IV

Tomasz Adam Świderski

Publikacja powstała dzięki projektowi
„Tożsamość Głuchej Warszawy cz. IV”
współfinansowanemu ze środków miasta stołecznego Warszawy
w ramach zadania konkursowego
„Współczesna tożsamość Warszawy w kulturze i sztuce”

Koordynator projektu „Tożsamość Głuchej Warszawy cz. IV” — Michał Bernard Łach

Warszawa 2020

Autor: Tomasz Adam Świdorski

Grafika i skład: Michał Jaromin

Layout: Monika Katarzyna Kozub

Korekta: Agata Jurkiewicz

Zdjęcia: Marek Pakłos, Ewelina Skowrońska

Wydawca: Instytut Historii Głuchych „Surdus Historicus”

www.surdushistory.org.pl

biuro@surdushistory.org.pl

Publikacja powstała dzięki projektowi „Tożsamość Głuchej Warszawy cz. IV” współfinansowanemu ze środków miasta stołecznego Warszawy w ramach zadania konkursowego „Współczesna tożsamość Warszawy w kulturze i sztuce”

Koordynator projektu „Tożsamość Głuchej Warszawy cz. IV” — Michał Bernard Łach

Wszelkie prawa zastrzeżone. Przedruk i kopiowanie bez zgody autora zabronione.

ISBN: 978-83-946389-7-9

Spis treści

Od autora.....	6	Teatr Elizeum.....	27
Głucha Warszawa cz. IV.....	7	Gospoda Głuchoniemych.....	29
Rozdział I.....	10	Malarnia Królewska – obecnie Pałac Ślubów.....	32
Aktywne życie Głuchych na terenie Warszawy.....	10	Pałac w Wilanowie.....	34
Instytut Głuchoniemych w Warszawie	11	Łazienki Królewskie.....	38
Stadion „Agrykola”.....	14	Cmentarz Powązkowski cz. IV.....	43
Stadion „Skry”.....	18	Grób Wiesława Jabłońskiego.....	45
Stadion Legii (Stadion Miejski Legii Warszawa im. Marszał- ka J. Piłsudskiego).....	20	Grób Piotra Kurzyny.....	47
Stadion AZS (Akademickiego Związku Sportowego).....	24	Grób Mieczysławy Ćwiklińskiej, właśc. Mieczysławy Trapszo.....	49
Rozdział II.....	26	Indeks.....	51
Niezwykłe życie towarzyskie i kulturalne Głuchych w przestrzeni Warszawy.....	26	Bibliografia.....	58

Od autora

To już czwarty tom „Przewodnika”! Kiedy pisałem pierwszy tom, nie przypuszczałem, że dojdzie do następnych odkryć i z czasem stworzenia kolejnych tomów. Warszawa ma bogaty ślad w historii środowiska niesłyszących. Najczęściej to są zagadnienia nieznane ogółowi społeczeństwa. Z tym większą przyjemnością prezentuję niniejszy tom „Zwykłe-niezwykłe życie Głuchych w przestrzeni Warszawy”. Wbrew pozorom Głusi mieli barwne życie codzienne. Uprawiali sport, chodzili do teatru i parków, organizowali wycieczki, dzięki czemu stykali się również z historią i kulturą. Poprzez sport integrowali się ze środowiskiem osób słyszących. Pokazywali siebie jako pełnowartościowych członków społeczeństwa.

Duża część tej publikacji będzie poświęcona sportowi niesłyszących. W ramach aktywności fizycznej Głusi korzystali z różnych boisk i stadionów sportowych na terenie Warszawy. Tym samym brali udział we wzbogacaniu historii tych miejsc.

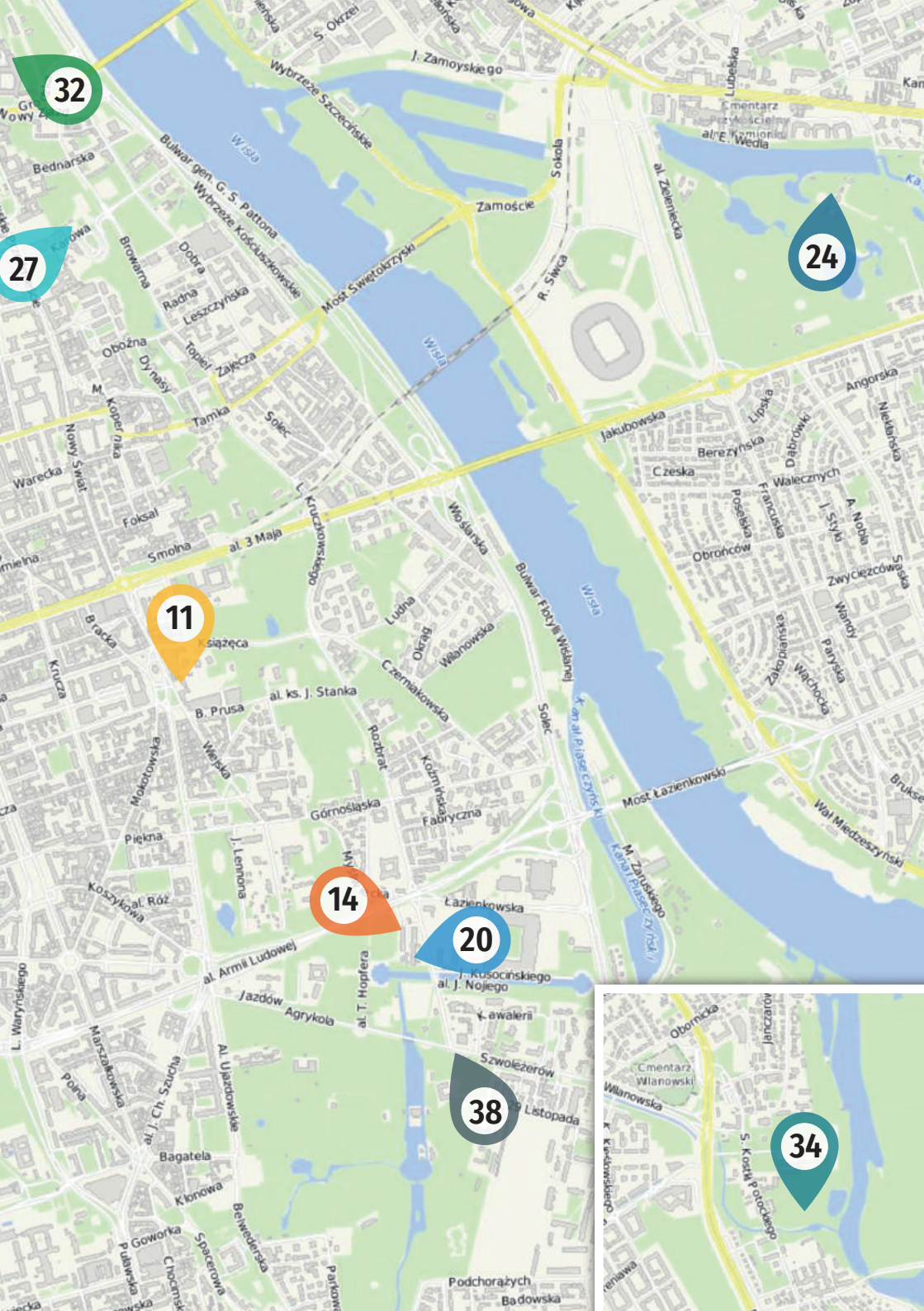
O dziwo – lubili też teatr. Będzie o tym mowa przy omawianiu Gospody Głuchoniemych na Pivnej. Głusi jako wzrokowcy lubili pokazywać różne historie poprzez wizualizację i temu służył teatr amatorski.

Znane osobistości z XVIII wieku, takie jak król Stanisław August Poniatowski czy Marcello Bacciarelli, miały kontakty z niesłyszącymi. Wydaje się, że nie przeszkadzała im współpraca z takimi ludźmi, a wręcz mieli z tego korzyści.

Serdecznie zapraszam do poznania ciekawych historyjek i miejsc Warszawy!

Głucha Warszawa cz. IV

Głucha Warszawa cz. IV

ROZDZIAŁ I: Aktywne życie Głuchych na terenie Warszawy

- Instytut Głuchoniemych w Warszawie
- Stadion „Agrykola”
- Stadion „Skry”
- Stadion Legii (Stadion Miejski Legii Warszawa im. Marszałka J. Piłsudskiego).
- Stadion AZS (Akademickiego Związku Sportowego)

ROZDZIAŁ II: Niezwykłe życie towarzyskie i kulturalne Głuchych w przestrzeni Warszawy

- Teatr Elizeum
- Gospoda Głuchoniemych
- Malarnia Królewska – obecnie Pałac Ślubów
- Pałac w Wilanowie
- Łazienki Królewskie

Aktywne życie Głuchych na terenie Warszawy

W 1918 roku Polska odzyskała niepodległość po długich 123 latach niewoli pod zabarami trzech państw: Austrii, Rosji i Prus. Nasz kraj dopiero odetchnął, a już musiał toczyć walki o granice II Rzeczypospolitej. Były to walki powstania wielkopolskiego, powstań śląskich czy wojen polsko-ukraińskiej i polsko-bolszewickiej.

Ludność, obok kwestii politycznych, żyła również codziennymi sprawami. W Warszawie, która wówczas liczyła około miliona mieszkańców, szukano różnych recept na ubarwienie życia i uczynienie go szczęśliwym. Jedną z nich był właśnie sport. Początkowo do tej sprawy podchodzono nieufnie, ale po dziesięciu latach sport stał się jedną z podstawowych rozrywek mieszkańców. Uprawianie gimnastyki, jeździectwa, tenisa i lekkoatletyki stało się powszechne. Na mecze piłkarskie czy bokserskie przychodziły tłumy ludzi. Zdobywcy złotych medali olimpijskich Halina Konopacka i Janusz Kusociński byli traktowani jak bohaterzy narodowi.

Urokowi sportu ulegali ludzie z różnych sfer społecznych, m.in. aktorzy (Adolf Dymśa, Michał Znicz, Józef Kempa) i piosenkarze (Zula Pogorzelska). Znany profesor historii Marcei Handelsman był w Komitecie budowy stadionu „Skry”. Z kolei rektor Uniwersytetu Warszawskiego Mieczysław Michałowicz bardzo dbał o opiekę medyczną nad sportowcami.

Mecze piłkarskie oglądały również bardzo znane osobistości z historii Polski, takie jak Józef Piłsudski, Bolesław Wieniawa-Długoszowski, Edward Rydz-Śmigły, Kazimierz Sosnkowski.

Kibicami różnych meczów byli także niesłyszący. Sport również u nich cieszył się ogromnym zainteresowaniem i często był inspiracją do dbania o własną kondycję fizyczną. Stosowano zasadę „w zdrowym ciele zdrowy duch”. Okres międzywojenny był przełomowy w życiu sportowym niesłyszących. W Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych w 1922 roku powstało Koło Sportowe Głuchoniemych, które w późniejszym okresie przekształciło się w Warszawski Klub Sportowy Głuchoniemych. Środowisko głuchych Żydów w Warszawie miało własny klub o nazwie Żydowski Klub Sportowy Głuchoniemych, założony w 1925 roku. W 1927 roku powstała centralna organizacja sportu głuchych, czyli Polski Związek Sportowy Głuchoniemych.

Głusi sportowcy korzystali z różnych obiektów sportowych na terenie Warszawy. Właśnie o tych miejscach będzie mowa w tym rozdziale przewodnika. Jednak nie udało się ustalić lokalizacji rozgrywania części meczów głuchych, gdyż brakuje wglądu do protokołów klubów sportowych głuchych. Jednocześnie w wielu miejscach są podawane wyniki osiągnięć sportowych, ale już bez podania miejsca rozgrywek. To, co udało się ustalić, będzie opisane na kolejnych stronach niniejszego przewodnika.

Instytut Głuchoniemych w Warszawie

Pl. Trzech Krzyży 4/6

Placówka jest znana w całej Polsce, nie tylko w Warszawie, jako placówka oświatowa dla niesłyszących. Jednak ma również ogromne zasługi w różnych dziedzinach życia codziennego tego środowiska, m.in. sportowego.

W tym miejscu założono w 1922 roku z inicjatywy grupy niesłyszących sportowców Koło Sportowe Głuchoniemych przy Instytucie Głuchoniemych, które w późniejszym czasie zostało przemianowane na Warszawski Klub Sportowy Głuchoniemych. Zapewne stało się to dzięki pomocy zasłużonego nauczyciela kultury fizycznej Wiesława Jabłońskiego i za poparciem ówczesnego dyrektora Władysława Jareckiego.

W tym miejscu odbył się w 1927 roku pierwszy Zjazd Krajowy Polskiego Związku Sportowego Głuchoniemych, którego prezesem był wtedy Karol Anders.

Wiele razy na terenie boiska Instytutu Głuchoniemych miały miejsce przeróżne rozgrywki sportowe głuchych. Korzystał z niego nie tylko Warszawski Klub Sportowy Głuchoniemych, ale również Żydowski Klub Sportowy Głuchoniemych czy Polski Związek Sportowy Głuchoniemych.

Podsumowując, był to początek historii ruchu sportowego głuchych. Czyli wszystko tutaj się zaczęło i rozpowszechniło w całej Polsce.

Władysław Jarecki – dyrektor Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie z okresu międzywojennego. Miał ogromny wpływ na rozwój sportu głuchych. Źródło: archiwum prywatne Jadwigi Sułowskiej

Czy wiesz, że...

Instytut Głuchoniemych w Warszawie nie był pierwszą szkołą, jaką założono na ziemiach polskich. Statuetkę pierwszeństwa dźwierz szkoła dla głuchych założona w 1805 roku w Romanowie (obecnie Ukraina). Warszawska placówka jest najstarszą, która istnieje do czasów obecnych.

Instytut Głuchoniemych w 2020 roku. Fot. Ewelina Skowrońska

Drużyna piłkarska niesłyszących na terenie Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w 1924 r.
Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Uczniowie Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych na ćwiczeniach gimnastycznych w 1922 roku. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

W latach dwudziestych XX wieku – wyczyny gimnastyczne uczniów Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych. Źródło: archiwum prywatne Jadwigi Sułowskiej

Stadion „Agrykola”

ul. Myśliwiecka 9

Jadąc od strony placu na Rozdrożu w kierunku mostu Łazienkowskiego, można zauważyć charakterystyczne budowle i stadion Agrykoli. Jest to jedno z najbardziej znanych miejsc dla sportowców. Zapewne większość ludzi nie zastanawia się nad jego historią. A jest warta poznania!

Na początku XX wieku na terenie, gdzie obecnie jest stadion, organizowano wystawy rolnicze. W 1908 roku miało miejsce zatwierdzenie statutu Warszawskiego Koła Sportowego z siedzibą w Parku Agrykola.

Cztery lata później, czyli w 1912 roku, utworzono w tym miejscu boisko piłkarskie z sześciotorową bieżnią oraz skoczniami i rzutniami lekkoatletycznymi, wyposażone

w drewniane trybuny. Było to pierwsze boisko piłkarskie na terenie Warszawy.

Okres 1921–1930 był czasem świetności Agrykoli. To tutaj miał miejsce debiut Polski w rozgrywkach Pucharu Davisa w 1925 roku. Nasi przegrali z Brytyjczykami z wynikiem 0:5.

Na Agrykoli królowała lekkoatletyka i tutaj zwyciężali sportowcy tacy jak: Janusz Kusociński, Stanisława Walasiewiczówna, Stanisław Petkiewicz.

W 1930 roku Agrykola przeszła w posiadanie Kuratorium Warszawskiego jako Szkolny Park Sportowy im. Jana III Sobieskiego i stała się centrum sportu młodzieżowego.

Budowa Trasy Łazienkowskiej i restauracja Zamku Książąt Mazowieckich, o których

Stadion Agrykola w 2020 roku. Fot. Ewelina Skowrońska

Stadion Agrykola w 2020 roku. Fot. Ewelina Skowrońska

decyzję podjęto w 1966 roku, miały wpływ na rozmiary Agrykoli. Te inwestycje zrealizowano kosztem toru saneczkowego, kortów i kilku boisk.

Stadion ten ma swój ślad w historii środowiska niesłyszących. Już w 1926 roku odbył się tam bieg na przełaj o mistrzostwo WOZLA na dystansie 4000 m. Do mety w pierwszej dziesiątce przybiegł niesłyszący Bogdan Kurzyna. Rok później bieg odbył się ponownie i wzięto w nim udział około 80 zawodników z kilku klubów warszawskich. IV miejsce zajął niesłyszący Witold Wroczyński.

Bardzo dużym i zapewne emocjonującym wydarzeniem były eliminacje do II Światowych Igrzysk Sportowych Niesłyszących w Amsterdamie w 1928 r. Było to w lipcu 1927 roku i tutaj zawodnicy rywalizowali o możliwość udziału w międzynarodowych zawodach. Brali w tym udział m.in. znani w środowisku niesłyszących sportowców Henryk Konrad i Witold Wroczyński.

Ciekawe były zawody towarzyskie między Warszawskim Klubem Sportowym Głuchoniemych a Żydowskim Klubem Sportowym Głuchoniemych, które odbyły się w dniu 28 września 1930 roku. Żydowski klub przegrał. Między tymi klubami rozegrano też zawody lekkoatletyczne o mistrzostwo kl. C WOZLA, co miało miejsce w dniu 17 maja 1931 roku.

Czy wiesz, że...

Nazwa Agrykola pochodzi od nadwornego budowniczego króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego, który nazywał się Karol Ludwik Agricola. Był on również kapitanem Korpusu Inżynierów Koronnych. Projektował i budował m.in. urządzenia hydrotechniczne; jego dziełem jest również droga do Łazienek w sztucznym wąwozie, tzw. „Agrykola”.

Kolejnym dużym wydarzeniem w tym miejscu były Lekkoatletyczne Mistrzostwa Polski Głuchoniemych w dniach 28–29 czerwca 1931 r. Brały w nich udział kluby sportowe głuchych z Warszawy, Poznania

i Bydgoszczy oraz Żydowski Klub Sportowy Głuchoniemych z Warszawy. Warszawski klub zdobył przechodnią nagrodę im. A. Lezerowicza.

Bieg na przełaj na terenie Agrykoli w 1926 r. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Przed startem biegu na przełaj na terenie Agrykoli wiosną 1927 roku. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Pierwsze zawody eliminacyjne w 1927 roku. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Czy wiesz, że...

Nagroda przechodnia im. A. Lezerowicza zachowała się do obecnych czasów i znajduje się w siedzibie Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego w Warszawie. Jest to jedna z nielicznych przedwojennych pamiątek sportowych, które możemy w obecnych czasach obejrzeć na własne oczy.

Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego.
Fot. Tomasz Świdorski

Zawodnicy biorący udział w biegu na przełaj na terenie Agrykoli w 1926 r. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

17 maja 1931 roku. Reprezentacje Warszawskiego Klubu Sportowego Głuchoniemych i Żydowskiego Klubu Sportowego Głuchoniemych. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Czy wiesz, że...

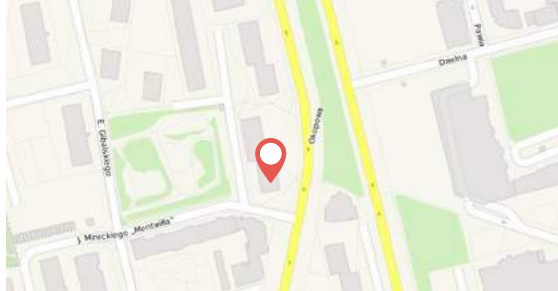
Albert Lezerowicz był niesłyszającym Żydem z Warszawy. Najwięcej czasu swego życia spędził w Bydgoszczy jako działacz na rzecz Bydgoskiego Klubu Sportowego Głuchoniemych. Zginął w niejasnych okolicznościach podczas II wojny światowej. Był on fundatorem między innymi wspomnianej nagrody przechodniej.

Albert Lezerowicz. Źródło: archiwum Instytutu Historii Głuchych „Surdus Historicus”

Stadion „Skry”

ul. Okopowa 43/47

Obecnie w tym miejscu są bloki mieszkalne i biurowiec. Chodzi tamtędy mnóstwo ludzi. Pasażerowie jadący tramwajami raczej nie mają świadomości, że kiedyś to miejsce wyglądało zupełnie inaczej.

Nie widać żadnego śladu, ale kiedyś był tutaj stadion „Skry”. W 1923 roku radni Polskiej Partii Socjalistycznej podjęli inicjatywę przydzielenia terenu tzw. „Placu Nędzy” Robotniczemu Klubowi Sportowemu „Skra”. To zapoczątkowało historię sportu w tym miejscu. Teren był położony w dzielnicy robotniczej z dobrym dojazdem do centrum miasta i ogrodzony z dwóch stron murem cmentarzy: żydowskiego i ewangelickiego. Obiekt „Skry” oddano do użytku już we wrześniu 1924 roku.

Trzy lata później, w 1927 roku, zbudowano drewniany dom klubowy z trzema salami. Był główną budowlą nowego kompleksu sportowego „Skry”, który składał się z dwóch boisk. Stadion położony był równolegle do ul. Okopowej i miał pięcioramową bieżnię lekkoatletyczną, boisko piłkarskie oraz trybuny na wale ziemnym.

Piłkarze zaczęli grać tutaj 1 maja 1927 roku, a ziemny tor kolarski oddano do użytku 23 września 1928 roku. Podsumowując, obiekt oddawano do użytku etapami.

W czasie II wojny światowej na terenie boisk chowano zmarłych mieszkańców warszawskiego getta. Później zwłoki zostały ekshumowane i przeniesione na cmentarz na Woli. W tym miejscu obiektu już nie

Drużyna Étoile Sportive des Sourds-Muets de Paris. Źródło: Świat Głuchoniemych

odbudowano. W 1947 roku teren wymieniono na obszar u zbiegu ul. Żwirki i Wigury i Wawelskiej.

Dawny stadion „Skry” odcisnął ślad w historii środowiska niesłyszących, gdyż na nim odbyło się jedno z najważniejszych wydarzeń w dziejach sportu głuchych. Otóż w dniach 19–20 maja 1929 roku miały miejsce pierwsze międzynarodowe zawody piłkarskie głuchych. Obejmowały one mecz

między Etoile Sportive des Sourds Muets w Paryżu a Warszawskim Klubem Sportowym Głuchoniemych z wynikiem 4:3 (4:0). Paryski klub rozegrał też mecz z Łódzkim Klubem Sportowym Głuchoniemych z wynikiem 2:2 (0:1) dla Francuzów. Byli tam obecni dziennikarze, którzy ocenili rozgrywki na poziomie klasy B u słyszących. Zwrócili uwagę, że gra środkowych i atakujących była dobra, jednak obrona wśród głuchych piłkarzy była słaba.

Na tych terenach kiedyś był stadion SKRA. Fot. Ewelina Skowrońska

Stadion Legii (Stadion Miejski Legii Warszawa im. Marszałka J. Piłsudskiego)

ul. Myśliwiecka 3

Zwiedzając Agrykolę, można przejść się kawałek dalej do stadionu Legii. Często w dniu meczu można zobaczyć kibiców z szalikami Legii. Chociaż jest to przejaw wandalizmu, nazwę klubu widuje się na ścianach budynków. Dlatego każdy ją zna.

Ten stadion ma też ciekawą historię. Teren (tam, gdzie obecnie jest rezerwowe boisko „Legii”) został przekazany klubowi w dzierżawę w 1921 roku. Na początku z powodu problemów finansowych przygotowano tylko dwa place do gry bez trybun i całość ogrodzono. W 1925 roku boisko przeszło do innego zarządcy. Dopiero po przewrocie majowym w 1926 roku oddano je klubowi Legii. Rok później powstał projekt wybudowania na tym obszarze nowoczesnego kompleksu sportowego. Pierwszy powstał basen (1928 r.). Latem 1930 roku ukończono prace nad stadionem.

Stadion składał się z krytej trybuny (5000 miejsc) i trybuny stojącej po drugiej stronie boiska (3000 miejsc). Od 1933 roku stadion w całości przeszedł pod administrację Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. Legia była jednym z korzystających z niego klubów.

W czasie II wojny światowej stadion został przejęty przez Niemców, którzy dbali o niego, ponieważ tutaj odbywały się rozgrywki sportowe dla żołnierzy Wehrmachtu. Został zniszczony przez żołnierzy Armii Czerwonej.

Największą atrakcją była 10-metrowa wieża do skoków do wody. Zdjęcie zrobione między 1928 a 1930 rokiem. Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Stadion_Wojska_Polskiego_w_Warszawie#/media/Plik:BASA-1771K-1-1172-14-Warsaw.jpg

Zwycięski zespół sztafety od lewej: Henryk Osten-Ostachiewicz (przyszły znany malarz), Wacław Szyszkowski, Kazimierz Grabowski, Zygmunt Pigulski. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Centralne Mistrzostwa Lekkoatletyczne Głuchoniemych w 1939 roku. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

W latach sześćdziesiątych XX wieku miała miejsce najważniejsza modernizacja stadionu.

Tak jak większość obiektów sportowych, stadion Legii ma również swój ślad w historii Głuchych. W tym miejscu odbyły się co

najmniej dwa wydarzenia związane z głuchymi sportowcami.

W dniach 13–14 sierpnia 1934 roku rozegrano zawody międzyklubowe o mistrzostwo klasy CWOZLA z zakresu sztafety olimpijskiej (800x400x200x100). Ustanowiono

Centralne Mistrzostwa Lekkoatletyczne Głuchoniemych w 1939 roku. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

wtedy nowy rekord Polski głuchych z wynikiem 3:59,6 s.

Drugie wydarzenie nastąpiło tuż przed wybuchem II wojny światowej, w czerwcu 1939 roku. Były to Centralne Mistrzostwa

Lekkoatletyczne Głuchoniemych. Ciekawe, czy Głusi uprawiający sport w tym miejscu i dopingujący ich kibice mieli świadomość, że niedługo skończy się okres pokoju i bez- troski, a zacznie się walka o życie?...

Stadion Legii w 2020 roku. Fot. Ewelina Skowrońska

Czy wiesz, że...

Obiekt Legii potocznie jest zwany stadionem „Wojska Polskiego”. W 1930 roku nada- no mu imię Józefa Piłsudskiego.

Stadion AZS (Akademickiego Związku Sportowego)

Park Skaryszewski im. Ignacego Paderewskiego

Park Skaryszewski jest bardzo często odwiedzany przez mieszkańców Warszawy. Jest to miejsce odpoczynku i uprawiania sportu, np. biegów. Część parku zajmuje stadion „Drukarz”. Obecnie nie wygląda zachęcająco, jest mało zadbane. Jednak posiada piękną historię sportową.

Pierwsze wzmianki o stadionie Akademickiego Związku Sportowego pochodzą z 1917 roku. Jednak przez kilka lat w tym miejscu zrobiono niewiele. Dopiero w 1926 roku uzyskano dotację z miasta – funduszu dla bezrobotnych i wówczas ruszyła budowa.

Obiekt uruchomiono we wrześniu 1927 roku. Składał się z bieżni lekkoatletycznej wraz ze

skoczniami, boiska do piłki nożnej i gier sportowych, sześciu kortów tenisowych oraz pływalni na Jeziorku Kamionkowskim. Uruchomiono również szatnie, natryski, pokój klubowy i magazyny. To wszystko wyglądało imponująco w porównaniu ze stanem obecnym.

Mieściło się tam ok. 6000 osób. Pod krytą trybuną mogło się schronić 1000 gości. Stadion miał dobrą opinię, gdyż w 1937 roku opisano go jako starannie utrzymany, a nawet jako najpiękniejsze boisko stolicy.

Obecnie obiekt ten jest używany przez Park Miejski i Klub Sportowy „Drukarz”.

Z tego wówczas nowoczesnego obiektu korzystały także kluby sportowe głuchych.

Po zakończeniu biegu na przełaj w 1931 r. Od lewej stoją niesłyszące sportowczynie: Apolonia Piaśnicka, Maria Świerczewska, Leokadia Kotus, Aniela Babska, Stefania Maliszewska, Irena Kędzierska, Irena Kurzyńska, Janina Jabłońska. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Odbyły się tam bieg na przełaj dla kobiet głuchych (1931 r.), wewnętrzne zawody Warszawskiego Klubu Sportowego Głuchoniemych (10.05.1936 r.) czy zawody lekkoatletyczne o mistrzostwo Warszawskiego Klubu Sportowego Głuchoniemych (maj 1937 r.).

Ciekawym wydarzeniem był bieg na przełaj (trasa 3000 m) o puchar magistratu miasta stołecznego Warszawy w dniu 21.04.1929 r. Brało w nim udział 126 zawodników, w tym czterech z Żydowskiego Klubu Sportowego Głuchoniemych w Warszawie.

Zawodnicy sekcji LA przed rozegranie między sobą meczu w siatkówkę w 1936 r. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

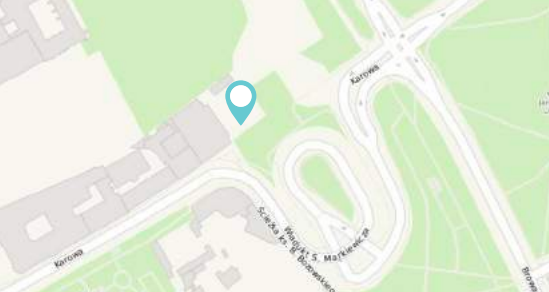
Stadion „Drukarz” obecnie. Fot. Ewelina Skowrońska

Niezwykłe życie towarzyskie i kulturalne Głuchych w przestrzeni Warszawy

W 1817 roku został otwarty Instytut Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie. Od tego czasu było coraz więcej głuchych, którzy umieli czytać i pisać – jednym słowem, przygotowanych do życia społecznego. Jednak placówka nie zaspokajała potrzeb wszystkich niesłyszących. Było jeszcze wielu takich, którzy z różnych powodów nie chodzili do szkoły. Jeśli porównujemy okres przed założeniem Instytutu i po jego założeniu, zauważymy większy odsetek niesłyszących, którzy kończyli szkołę. Z okresu przed założeniem placówki znamy jedynie niesłyszącego osobistego służącego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i uczniów malarni królewskiej Bacciarellego, o czym będzie mowa w niniejszym przewodniku.

W związku z powyższym przybywało głuchych, którzy czuli potrzebę spędzania wolnego czasu na polu towarzyskim czy kulturalnym na terenie Warszawy. Zwiedzali różne miejsca kultury, które oferowała Warszawa na przełomie XIX i XX wieku. Organizowali także różne wycieczki i teatry amatorskie, by uatrakcyjnić życie kulturalne w środowisku niesłyszących. To wszystko się działo wbrew stereotypom o głuchych jako niezaradnych życiowo i ograniczających się do podstawowych czynności życia codziennego. Często potrafili naprawdę ubarwić swoje życie, co aż budziło podziw u niektórych ludzi.

Wiele miejsc kulturalnych i towarzyskich miasta Warszawy odcisnęło ślad w historii środowiska niesłyszących. W tym rozdziale będzie mowa o wybranych najważniejszych zabytkach z odtworzeniem wydarzeń z udziałem głuchych.

Teatr Elizeum

dawniej ul. Karowa 18a,
obecnie to trzy bloki mieszkalne
przy ul. Karowej 14/16, 18, 18a

Na miejscu tych bloków kiedyś stała kamienica na Karowej 18a. Fot. Marek Pakłós

W tym miejscu mieścił się duży budynek wzniesiony w 1897 roku na terenie dawnego pałacu Tarnowskich. Przeznaczeniem tej budowli było pomieszczenie monumentalnego dzieła Jana Styki – panoramy „Golgota”, przedstawiającej mękę Jezusa Chrystusa.

Jednak miejsce niezbyt długo służyło wyłącznie ekspozycji tego dzieła, bo już w 1904 roku zaczął tam działalność teatr Elizeum. Znajdował się w piwnicach (ok. 5 m pod poziomem gruntu). Trzy lata później pojawiły się ogłoszenia dotyczące wynajęcia sal

teatralnych. W tym czasie na górze nadal znajdowały się dzieła Jana Styki, m.in. „Golgota”, „Berezyňa”, „Piramidy”.

W 1913 roku część panoramy przekształcono na kino. Natomiast dolna sala teatru Elizeum zyskała nowego użytkownika – Teatr Artystyczny pod dyktando Leopolda Morozowicza.

W latach 1918–1930 w sali dawnego teatru Elizeum na Karowej 18, stale pod tą samą nazwą, odbywały się występy różnych żydowskich zespołów teatralnych. Natomiast

o stan dawnej panoramy nie dbano, niszczała więc coraz bardziej.

W czasie II wojny światowej, 4 września 1939 roku, miejsce to zostało zbombardowane.

Na przełomie XIX i XX wieku wielu Głuchych nie miało możliwości kształcenia się, a tym samym również nauki zawodu. Tyko nieliczni, pochodzący głównie z rodzin z wyższych sfer społecznych, mogli pobierać nauki i być przygotowani do życia społecznego. Zatem ubóstwo wśród Głuchych było

jednym z głównym problemów tego środowiska. Organizowano różne akcje charytatywne na ich rzecz. Jedną z nich miała miejsce właśnie tutaj. W dniu 20 grudnia 1905 roku o godzinie 20:00 odbyło się przedstawienie amatorskie pod kierunkiem Leona Jaroszyńskiego na rzecz głodnych głuchych – komedia kontuszowa autorstwa Józefa Ignacego Kraszewskiego pod tytułem „Leosia Puciatówna (Książę Radziwiłł)”. Orkiestrą kierował Adolf Sonnenfeld.

TEATR „ELIZEUM”
(przy ulicy Karowej).

W ŚRODĘ, d. 20 Grudnia 1905 r., o godz. 8 wiecz.,
PRZEDSTAWIENIE AMATORSKIE
pod kierunkiem Leona JAROSZYŃSKIEGO,
NA DOCHÓD
GŁODNYCH GŁUCHONIEMYCH

Pierwszy raz:
LEOSIA PUCJATÓWNA
(KSIĄŻE RADZIWIŁŁ).

Komedia kontuszowa w 3-ech aktach, przez J. I. KRASZEWSKIEGO.

Janusz Radziwiłł	p. T. Talmaz	Wojciech, dworzak	p. K. Lindel
Stanisław Leguński	p. K. Kasi	De Larnac	p. M. Golegowski
Don Morawski	p. W. Jowanna	Pucholek	p. S. Szymborski
Leosia Puciatówna	p. M. P. Rydziewicz	Kazimierz, dający się na dworze księcia Radziwiłła	
Teofil Szeł	p. L. Januszewski		

CENY MIEJSC: Łoże 6 osobowa rb. 7 k. 20 (i na ubogich k. 60), 4 osobowa rb. 4 k. 30 (i k. 40), — Krzesła w 1 i 2 rz. rb. 1 k. 30 (i k. 10), — w 3, 4 i 5 rz. rb. 1 k. 50 (i k. 10), — od 6 do 9 rz. rb. 1 k. 20 (i k. 10), — od 10 do 14 rz. k. 95 (i k. 5), — od 15 do 18 rz. k. 75 (i k. 5), — w 19, 20 i 21 rz. k. 48 (i k. 2), — od 22 do 24 rz. — k. 33 (i k. 2).

W antraktach grać będzie orkiestra Adolfa SONNENFELDA.

Biloty nabywać można: „Kronika Rodzinna”, Warszawa, Krak.-Przedmieście № 20.

Szatnia po 10 kop. od osoby.

Dracenia i Litografia Irena GPF (P. Kapotyńska 2, w Warszawie).

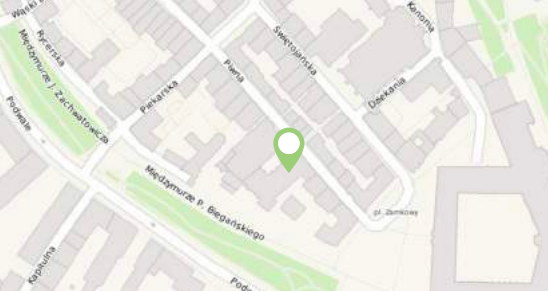
Ogłoszenie dot. przedstawienia „Leosia Puciatówna”. Źródło: Zarząd Główny Polskiego Związku Głuchych, Kronika Sułowskiego, b.p.

Leon Jaroszyński (1886–1959), aktor i reżyser. Źródło: <http://www.encyklopediateatru.pl/osoby/15692/leon-jaroszynski>

Adolf Sonnenfeld (1837–1914), kompozytor i dyrygent. Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Adolf_Sonnenfeld

Gospoda Głuchoniemych

dawniej ul. Piwna 11,
obecnie Piwna 9/11

W budynkach po klasztorze augustianów znajdowało się pomieszczenie od 1883 roku użytkowane przez Warszawskie Towarzystwo Głuchoniemych, późniejsze Chrześcijańskie Towarzystwo Głuchoniemych „Opatrzność”. Miejsce to było zwane Gospodą Głuchoniemych. Bywali w niej niesłyszący członkowie wspomnianego stowarzyszenia, jak również inne osoby. Dla gości niebędących członkami Towarzystwa obowiązywała opłata za wstęp.

Jednak nie było to tylko miejsce spotkań towarzyskich, ale też organizacji różnych wydarzeń kulturalnych. Na przełomie XIX i XX wieku najbardziej popularne były tzw. Bale Głuchoniemych, często wzmiankowane w lokalnych gazetach i artykułach dziennikarzy warszawskich. Najciekawszy jest artykuł pewnego dziennikarza z 1894 roku. Był on pod wrażeniem umiejętności tanecznych głuchych. Takie wydarzenia organizowano celem zebrania opłat za wstęp jako środków na działalność statutową. Oczywiście jednocześnie te wydarzenia promowały wśród społeczeństwa wizerunek głuchych jako ludzi umiających się bawić, tańczyć i korzystać z życia towarzyskiego. Głusi lubili się również przebierać na bale karnawałowe i robili to świetnie, o czym świadczą zachowane zdjęcia. Bywalcami tych balów byli nie tylko członkowie stowarzyszenia, ale również osoby słyszące, np. dzieci rodziców niesłyszących, przyjaciele osób niesłyszących, dziennikarze czy inni chętni.

Głusi lubili nie tylko tańczyć, ale również oglądać spektakle teatralne. Bardzo łatwo

Kościół św. Marcina w 2020 roku. Fot. Marek Pakłós

domyślić się, że w teatrach warszawskich napotykali barierę. Otóż nie było tłumaczy języka migowego, jakich spotykamy obecnie w tych miejscach. Musieli domyślać się treści na podstawie układu, ruchu i mowy ciała aktorów, bez zrozumienia do końca. Najpewniej było to głównym powodem, dla którego sami organizowali teatr amatorski w Gospodzie Głuchoniemych. Jedną z opiekunek tej sekcji była Wanda Panasewicz, niesłyszająca żona Józefa Panasewicza (syna inżyniera z Tyflisu Józefa Panasewicza). Przy choreografii często pomagała znana niesłyszająca malarka

Maria Schayer-Gorska. Dochody ze sprzedaży biletów także były przeznaczane na cele statutowe organizacji. Aktorami tego teatru były osoby niesłyszące, używające języka migowego. W tym miejscu Głusi mogli czerpać bezpośrednio wiedzę dotyczącą sztuki.

II wojna światowa spowodowała przerwę w działalności Warszawskiego Towarzystwa Głuchoniemych. Po powstaniu warszawskim miejsce zostało zniszczone przez Niemców. Głusi potem już tam nie wrócili. Na tym zakończył się etap działalności głuchych na Piwnej.

6 stycznia 1935 roku – jeden ze spektakli teatru amatorskiego głuchych. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Bał z okazji 25-lecia Warszawskiego Towarzystwa Głuchoniemych w 1908 roku. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

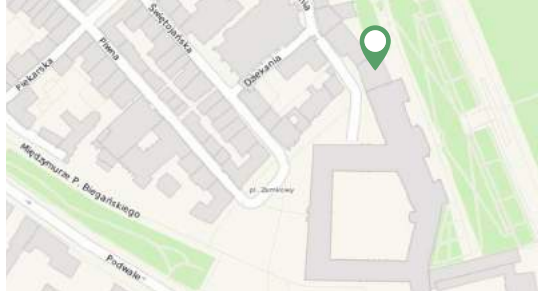
Spektakl teatru amatorskiego pt. „Pan Twardowski” grany przez aktorów głuchych w 1929 roku. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Bał w Gospodzie Głuchoniemych pod koniec XIX wieku. Źródło: archiwum Zarządu Głównego Polskiego Związku Głuchych

Malarnia Królewska – obecnie Pałac Ślubów

Plac Zamkowy 6

Pałac Ślubów w obecnych czasach. Fot. Marek Pakłos

Obecnie wszyscy warszawiacy znają to miejsce jako Pałac Ślubów – miejsce cementowania miłości par poprzez małżeństwo. Osoby tam bywające często nie mają świadomości, jaką to miejsce ma wspaniałą historię.

Była to tzw. Bacciarellówka, czyli pracownia i szkoła artystyczna króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Sławę zawdzięcza słynnemu malarzowi Marcellowi Bacciarellemu, który pochodził z Włoch. Zapisał się on w historii jako artysta, który

uwiecznił historię Polski i Warszawę. Jego obrazy można zobaczyć w różnych muzeach i po dziś dzień budzą one zachwyt.

Malarnia, czyli szkoła malarska została przez niego założona w 1766 roku na polecenie króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Bacciarelli pełnił funkcję dyrektora, a nauczycielami byli: Jan Piotr Norblin, Ludwik Marteau, Antoni Albertrandi, Jan Bogumił Plersch.

Ta szkoła istniała jeszcze długo po śmierci króla, aż do 1818 roku. Budynek

Tablica upamiętniająca Malarnię na ścianie frontowej Pałacu Ślubów.
Źródło: Wikipedia

Marcello Bacciarelli (1731-1818). Źródło: Wikipedia

częściowo ocalał z II wojny światowej. Na początku lat 60. XX wieku wypalone ruiny służyły jako miejsce ćwiczeń z fotografii dla studentów historii Uniwersytetu Warszawskiego. W tym okresie podjęto decyzję odbudowy ruin jako pałacu ślubów, którym jest do czasu obecnego.

Czy wiesz, że...

Uczniami Marcello Bacciarelliego były niesłyszane osoby: Józef Pełczyński, M. Stachowicz, I. Siennicki.

Pałac w Wilanowie

ul. Stanisława Kostki
Potockiego 10/16

Głusi wycieczkowicze na schodach parku pałacowego w 1890 roku. Źródło: archiwum Zarządu Głównego Polskiego Związku Głuchych

W Warszawie jest bardzo znana dzielnica, do której przyjeżdża wielu turystów. Mieszkańcy miasta stołecznego lubią tam odpoczywać z dala od codziennych obowiązków. To Wilanów, dawniej oddzielna miejscowość, obecnie część miasta.

Najbardziej znanym zabytkiem, który odwiedza mnóstwo ludzi, jest pałac. Obecnie jest siedzibą Muzeum Pałacu króla Jana III w Wilanowie. Został wzniesiony w stylu barokowym w latach 1681–1696 dla króla Jana III Sobieskiego i jego żony Marii Kaziemierzy. Projektantem był Augustyn Wincenty Locci. W tamtych czasach bycie królem było

kosztowne. Bardzo często musiał Sobieski sam opłacać m.in. nowe zaciągi wojskowe czy zaległy żołd. Tak było, bo Sejm często nie potrafił zdecydować o nałożeniu podatków.

Czy wiesz, że...

W tym miejscu nastąpiło jedno z najważniejszych wydarzeń w historii Polski, czyli podpisanie rezygnacji z funkcji prezydenta przez Stanisława Wojciechowskiego. Stało się to w wyniku przewrotu majowego w 1926 roku.

Piknik głuchych przed Gołębicą w Morysinie. Źródło: archiwum Zarządu Głównego Polskiego Związku Głuchych

Dlatego Sobieski nie mógł zatrudnić do projektu sławnego architekta Tylmana z Gameren.

Po śmierci króla w 1696 roku pałac trafił w ręce jego synów: Aleksandra i Konstantego. Rodzina rozeszła się w atmosferze kłótni o spadek. Prawie pusty Wilanów w 1720 roku został sprzedany Elżbiecie Sieniawskiej, która rozbudowała pałac, między innymi dodając skrzydła boczne. Wiele lat później, czyli w 1799 roku, właścicielem został Stanisław

Kostka Potocki. Właśnie z jego inicjatywy w 1805 roku w części pałacu powstało jedno z pierwszych publicznych muzeów w Polsce. Wtedy obowiązywała zasada „Cunctis patet ingressus”, czyli wstęp wolny dla wszystkich.

Ostatnimi właścicielami pałacu była rodzina Branickich. Historia związków obiektu z tą rodziną zaczyna się w 1892 roku, kiedy jego właścicielem został Ksawery Branicki. Do końca roku 1945 był własnością potomków Ksawerego.

Czy wiesz, że...

W dniu 26 maja 1890 roku miała miejsce wycieczka do Wilanowa zorganizowana przez Warszawskie Towarzystwo Głuchoniemych dla swoich członków. Grupa składała się z około 30 wycieczkowiczów. Najpierw jedli śniadanie w lasku wilanowskim, po czym zwiedzali pałac. Następnie organizowane były gry i zabawy prowadzone przez niestyszącą Antoninę Bukowińską. Koordynatorem całej wycieczki był niestyszący Franciszek Nowakowski, znany ze swych umiejętności oratorskich w języku migowym. Całe zdarzenie uwiecznił na zdjęciach znany malarz i fotograf Józef Kościeszka Jaworski.

Podczas II wojny światowej Niemcy zagrabili około 80% wyposażenia wnętrza pałacu i zniszczyli ogród pałacowy.

W 1945 roku właściciele Adam i Beata Braniccy wraz z trzema córkami zostali aresztowani przez NKWD i wywiezieni na Łubiankę,

a potem do obozu internowania w Krasnogorsku pod Moskwą. Wrócili do Polski w 1947 roku, ale w nowym ustroju politycznym nie było dla nich miejsca. Dobra wilanowska została znacjonalizowana już w 1944 roku, a zbiory przejęte przez Muzeum Narodowe w 1945 r.

Głusi wycieczkowicze podczas relaksu na terenie Morysina. Źródło: archiwum Zarządu Głównego Polskiego Związku Głuchych

Czy wiesz, że...

Stanisław Kostka Potocki (1755–1821) miał swój udział w założeniu Instytutu Głuchoniemych w Warszawie. Jako członek Izby Edukacyjnej, a później jako pełniący obowiązki kierownika Wydziału Oświecenia Narodowego Rządu Tymczasowego (później Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego) doprowadził do wysłania ks. Jakuba Falkowskiego do Wiednia celem zebrania doświadczeń z zakresu nauczania głuchych. Później był jedną z osób, które zmotywowały ks. Falkowskiego do założenia Instytutu Głuchoniemych, istniejącego do czasów obecnych.

Mauzoleum Stanisława Kostki Potockiego i jego żony Aleksandry z Lubomirskich.
Źródło: Wikipedia

Obraz przedstawiający Stanisława Kostkę Potockiego pędzla Jacques-Louis Davida.
Źródło: Wikipedia

Pałac w Wilanowie – elewacja wschodnia. Źródło: Wikipedia

Czy wiesz, że...

Mauzoleum Stanisława Kostki Potockiego i jego żony Aleksandry z Lubomirskich, które znajduje się w parku wilanowskim, jest symboliczne. Nie są w tym miejscu pochowani.

Łazienki Królewskie

ul. Agrykola 1

Pałac na Wyspie w obecnych czasach. Fot. Marek Pakłos

Łazienki Królewskie są jednym z najstynniejszych miejsc nie tylko w Warszawie, ale w całej Polsce. Jest to ogromny park z zabytkami. Można tutaj naprawdę się zrelaksować i poczuć smak historii. Jak każde miejsce, park ten przez lata bardzo się zmienił.

Może wydawać się to niemożliwe, ale w średniowieczu było to miejsce polowań książąt mazowieckich, czyli zwierzyniec. Dużą zmianę wprowadził w latach osiemdziesiątych XVII wieku marszałek wielki koronny Stanisław Herakliusz Lubomirski.

Czy wiesz, że...

Król Stanisław August Poniatowski miał osobistego służącego, który był niesłychanie głuchy. Nazywał się Jan Wilczewski. Prawdopodobnie władca wołał jego obecność na tajnych zebraniach wagi państwowej, bo był pewien, że głuchy służący nie będzie słyszał tajnych rozmów, a tym samym tajemnica państwowa zostanie zachowana.

Zbudował wtedy dwa pawilony – Ermitaż i bogato dekorowany pawilon Łaźni. Te budynki były projektowane przez słynnego architekta Tylmana z Gameren.

Losy dzisiejszych Łazienek odmieniły się bardzo we wrześniu 1764 roku, kiedy Ujazdów wraz ze zwierzyńcem został kupiony przez Stanisława Augusta Poniatowskiego od Elżbiety Lubomirskiej i jej syna. Król doceniał potencjał tego miejsca i już

w latach siedemdziesiątych XVIII wieku rozpoczął przebudowę na letnią rezydencję królewską – krajobrazowy park angielski ozdobiony pawilonami. Wtedy rozpoczął się rozkwit miejsca, które możemy podziwiać do czasów obecnych.

Najbardziej eksponowanym miejscem w Łazienkach jest Pałac na Wyspie, który najpierw był barokowym pawilonem Łaźni, o którym wspomniano wcześniej.

Pałac na Wyspie w obecnych czasach. Fot. Marek Pakłos

Czy wiesz, że...

Marcello Bacciarelli nie tylko był nauczycielem niesłyszących, ale również miał głuchego powinowatego. Jego córka była szwagierką osobistego służącego króla, Jana Wilczewskiego. Zatem można powiedzieć, że słynny malarz na co dzień miał styczność z niesłyszącymi.

W latach 1772–1793 na życzenie króla został przebudowany w stylu klasycystycznym wg projektu sławnego Dominika Merliniego. Autorami dekoracji malarskich byli m.in. Marcello Bacciarelli i Jan Bogumił Plersch.

Smutnym momentem dla Łazienek okazał się rok 1817, kiedy stały się własnością cara Rosji Aleksandra I. Początkowo sądzono, że będzie on przychylny Polakom. O tym, że zmiana właściciela była błędem, przekonano się po powstaniu listopadowym. Wtedy car Mikołaj I polecił stąd wywieźć do Petersburga część obrazów. Portrety wybranych ważnych osobistości, nie zważając na ich walory artystyczne, kazał spalić.

Dopiero na mocy traktatu ryskiego do pałacu wróciła znaczna część wywiezionych dzieł sztuki. Nie na długo cieszył się ich blaskiem, bo w 1939 roku wybuchła II wojna światowa. Wtedy pracownikom Muzeum Narodowego udało się przewieźć w bezpieczne miejsce dużo ruchomych elementów wyposażenia pałacu. Rezydencja króla Stanisława przetrwała kampanię wrześniową i Powstanie Warszawskie. W grudniu 1944 roku Niemcy oblali wnętrza pałacu benzyną i podpalili. W ścianach było nawierconych około 1000 otworów na ładunki wybuchowe, ale nie zdążono ich zainstalować i odpalić.

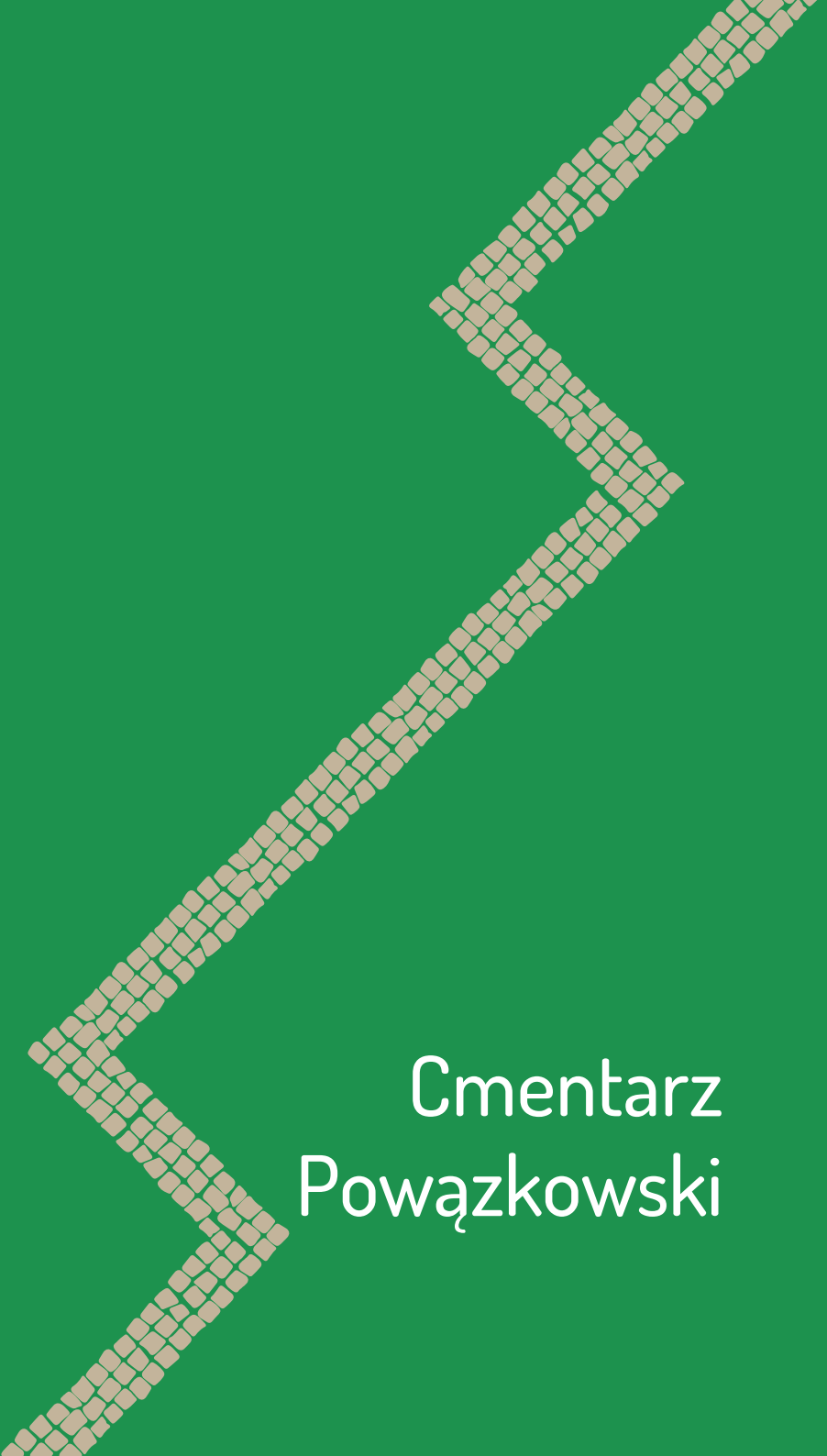
Odbudowa i przywracanie dawnego wyglądu pałacu trwały do 1965 roku. Ale parę lat wcześniej zaczęto udostępniać publiczności część sal.

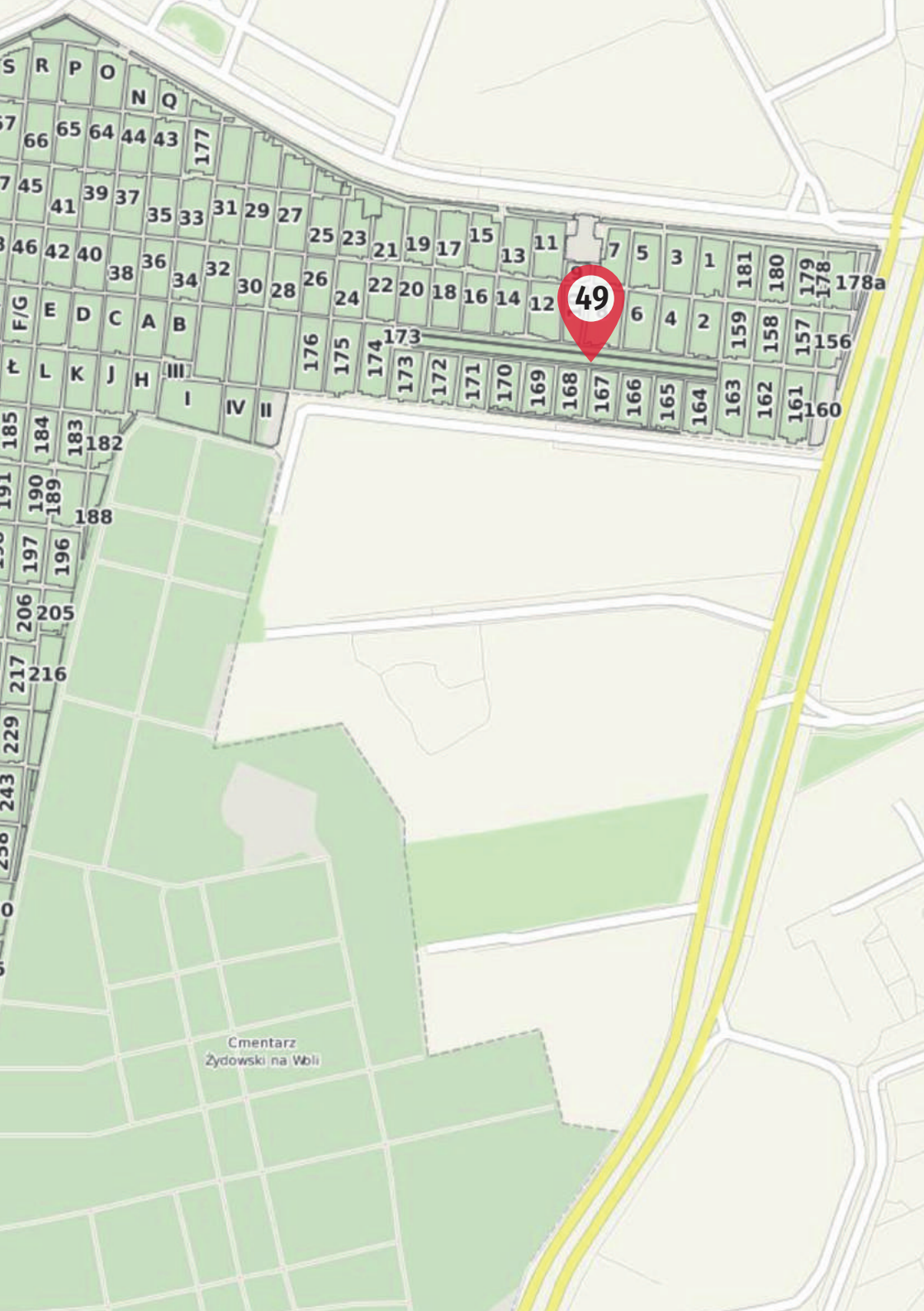
Stanisław August Poniatowski – portret pędzla Marcello Bacciarelliego. Źródło: Wikipedia

Stanisław Herakliusz Lubomirski. Źródło: Wikipedia

Cmentarz Powązkowski

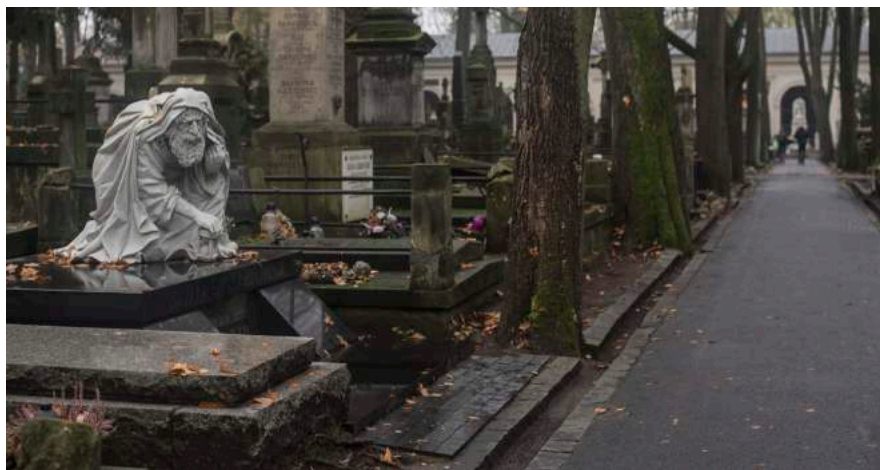

49

Cmentarz
Żydowski na Woli

Cmentarz Powązkowski cz. IV

- Grób Wiesława Jabłońskiego
- Grób Piotra Kurzyny
- Grób Mieczysławy Ćwiklińskiej,
właśc. Mieczysławy Trapszo

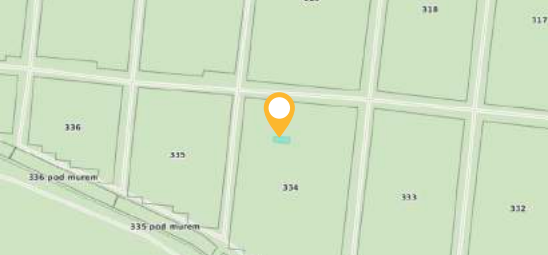
Fot. PK

Cmentarz został założony 4 listopada 1790 roku na gruntach zwanych Szymanow-szczyzną, подарowanych przez synów Melchiora Szymanowskiego, stolnika warszawskiego. Został poświęcony 20 maja 1792 roku. Pierwotny cmentarz był niewielki, bo obejmował zaledwie 2,6 ha (dzisiejsze kwatery 1–18) i plac pod katakumbami. W katakumbach pochowano m.in. pisarza i polityka Hugona Kołłątaja, biskupa Jana Albertrandiego, komediopisarza i publicystę ks. Franciszka Bohomolca i architekta Dominika Merliniego. Niestety nie wszystkie tablice katakumb zachowały się po kataklizmach wojennych. W tym samym roku zbudowano kościół św. Karola Boromeusza. W skromnych mogiłach byli chowani również żołnierze insurrekcji kościuszkowskiej z 1794 r., żołnierze napoleońscy i mieszkańcy miasta.

Później teren cmentarza wielokrotnie powiększano. We wrześniu 1939 roku uszkodzonych zostało 29 kwater i znajdujące się na nich groby zostały w dużej mierze zniszczone. W czasie okupacji na terenie cmentarza działała Armia Krajowa, która miała tu

składy broni, a przez mur cmentarza szmuglowano żywność do getta warszawskiego.

Warto jednakże pamiętać, że są tutaj pochowani nie tylko znani ludzie, tacy jak Stanisław Moniuszko, Hanka Ordonówna, rodzice Fryderyka Chopina, Maria Dąbrowska, Mieczysława Ćwiklińska czy Ignacy Mościcki. Cmentarz jest również miejscem spoczynku ludzi ze środowiska „zapomnianych”, czyli niesłyszanych – działaczy znanych lub mniej znanych, jak również słyszanych, którzy swoje życie poświęcili w różnoraki sposób środowisku głuchych. Historia i działalność tych ludzi ma taką samą wartość, co osób popularnych, których groby są tłumnie odwiedzane. Na dalszych stronach czytelnicy zapoznają się z dalszymi tajemnicami zmarłych z historii Głuchych. Jak to przy badaniach historycznych, zawsze jest szansa na odkrycie czegoś nowego i tak jest też w tym przypadku. Odnaleziono groby zmarłych osób związanych ze środowiskiem niesłyszanych. Mamy nadzieję, że dzięki temu coraz więcej zniczy będzie zapalanych ku ich pamięci.

Grób Wiesława Jabłońskiego

Kwaterna 334, rząd 5, miejsce 7

Był osobą słyszącą, ale miał ogromne zasługi na rzecz niesłyszących. Znany jako nauczyciel WF w Instytucie Głuchoniemych, ale również jako opiekun grupy konspiracyjnej AK niesłyszących. Jest to bardzo ciekawa i zasłużona postać. Warto zapoznać się z jego bogatym życiorysem.

Urodził się we wsi Fułki, gm. Dalików (na ziemi łódzkiej) dnia 8 stycznia 1895 roku jako syn Konstantego i Józefy z Jungowskich. Początkowo edukację pobierał w Miejskiej Szkole w Ozorkowie. Następnie uczęszczał do Publicznej Szkoły Miejskiej w Warszawie przy internacie dla dzieci ubogich (sierot) przy ulicy Śniadeckich 17. W latach 1908–1912 był praktykantem w zakładzie koszykarskim (w firmie Krakowski), gdzie pracował jako czeladnik do 1915 r. W międzyczasie, czyli w latach 1910–1914, uczęszczał do wieczorowej szkoły, tzw. Klasy Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. Po ukończeniu tej szkoły samodzielnie przygotował się do egzaminu maturalnego. Od 1915 roku pracował jako instruktor koszykarstwa w Towarzystwie Opieki nad Ociemniałymi. W 1916 roku przeniósł się do Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie na stanowisko instruktora koszykarstwa i nauczyciela gimnastyki. W 1922 roku ukończył Państwowy Jednoroczny Kurs Wychowania Fizycznego. Później, w 1923 r., ukończył Jednoroczny Kurs Handlowy im. Łebkowskiego (prawdopodobnie w Szkole Handlowej T. Łebkowskiego). Po uzyskaniu kwalifikacji nauczyciela gimnastyki otrzymał takie stanowisko w Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych.

Od grudnia 1939 roku brał udział w konspiracji jako komendant rejonu, a później obwodu w organizacji „Polska Niepodległa”. W 1942 roku wraz z innymi przeszedł do Armii Krajowej i objął stanowisko szefa kompanii IV bat. „Tum”. Podczas powstania warszawskiego był dowódcą tej kompanii na odcinku Czerniaków. Dnia 22 września 1944 r., ranny po raz trzeci, tym razem ciężko, został zabrany przez Niemców wraz z całą ludnością do obozu w Pruszkowie. Stąd w dniu 26 września 1944 r. dostał się do szpitala w tym mieście. Dwa miesiące później został ewakuowany do szpitala w Zakrzewie k. Kalwarii Zebrzydowskiej. Tam był leczony do lutego 1945 r. W marcu tego roku zgłosił

Wiesław Jabłoński w gronie uczniów Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych. Lata dwudzieste XX wieku. Źródło: archiwum prywatne rodziny Edwarda Gory

się do pracy w Instytucie Głuchoniemych. W czasie powstania rozkazem naczelnego dowództwa Armii Krajowej został odznaczony

Krzyżem Walecznych. Na komisji inwalidzkiej otrzymał orzeczenie 81% utraty zdrowia.

Zmarł 3 lutego 1953 roku w Warszawie.

W czerwcu 1928 roku na terenie Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie. Wiesław Jabłoński wśród uczniów przed treningiem w siatkówce. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Wiosną 1928 roku na terenie Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie. Wiesław Jabłoński wśród uczestników szkolnych zawodów lekkoatletycznych. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Grób Piotra Kurzyny

Kwaterna 327, rząd 2, miejsce 20

Piotr Kurzyna był jednym z najlepszych piłkarzy niestyszących w Warszawskim Klubie Sportowym Głuchoniemych. Miał również niestyszące rodzeństwo.

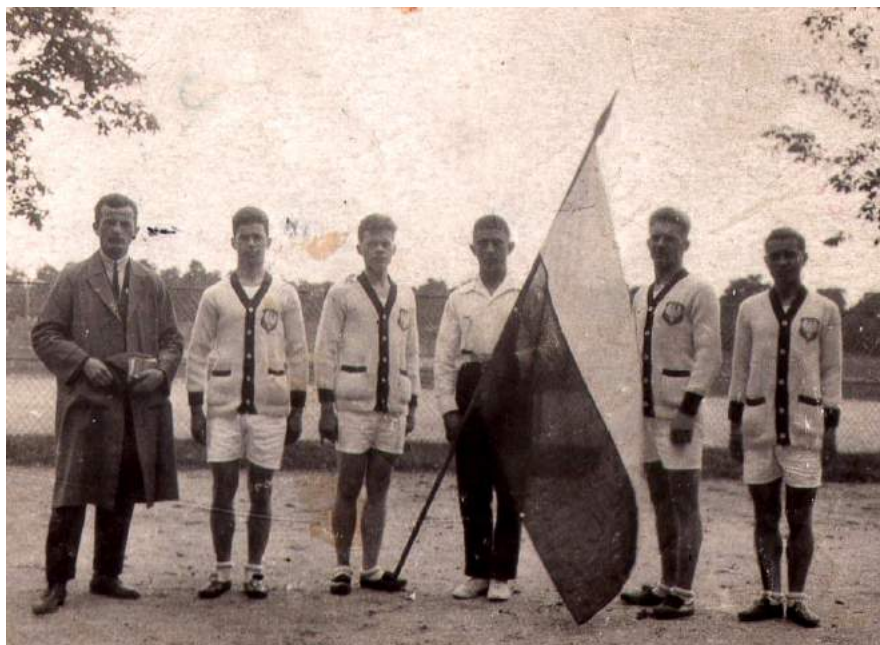
Urodził się 23 marca 1903 roku w Płudach (obecnie dzielnica Warszawy) jako syn Kazimierza i Florentyny z Ambroziewiczów.

Był czynnym sportowcem Warszawskiego Klubu Sportowego Głuchoniemych nie tylko w sekcji piłkarskiej, ale również

w biegach przełajowych. Jego sportową karierę przerwała tragiczna śmierć. W lesie pod Drewnicą w dniu 28 października 1932 roku Piotr szarpał się z pewną dziewczynką. Hałas usłyszeli przechodnie i jeden z nich strzelił do uciekającego Kurzyny, raniąc go śmiertelnie. Zmarł po przewiezieniu do szpitala, nie odzyskawszy przytomności. Zagadką jest, dlaczego nastąpiła awantura między nim a dziewczynką.

Grób Piotra Kurzyny. Fot. Marek Paktoś

I Międzynarodowe Igrzyska Sportowe Nieśłyszących w Paryżu (1924 r.). Piotr Kurzyna trzyma flagę narodową.
Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Uczestnicy biegu na przełaj trasy Wilanów – Warszawa. Piotr Kurzyna kłęczy po lewej stronie (1928 r.). Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Pogrzeb Piotra Kurzyny. Źródło: archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego

Grób Mieczysławy Ćwiklińskiej, właśc. Mieczysławy Trapszo

Aleja Zasłużonych, rząd 1,
miejsce 96

Była jedną z najbardziej znanych celebrytek XX wieku. Urodziła się 1 stycznia 1879 roku w Lublinie jako córka aktorów Marcelgo Trapszy i Aleksandry z Ficzkowskich. Jej debiutem teatralnym była rola Helenki w „Grubych rybach” Michała Bałuckiego w Teatrze Ludowym. Miało to miejsce w dniu 2 grudnia 1900 roku. Później zmieniła nazwisko na panieńskie swojej babki Anny – Ćwiklińska. Początkowo była aktorką teatralną. Na ekranie zadebiutowała mając dopiero 54 lata rolą Idalii w filmie „Jego ekscelencja subiekt” z 1933 roku. Zaczęła występować w filmach, zdobywając uznanie jako jedna z najlepszych aktorek komediowych.

W czasie II wojny światowej pracowała jako kelnerka w kawiarniach „Café Bodo” i „U Aktorek”. Była członkinią konspiracyjnej organizacji „Muschkieterzy”.

Najbardziej ciekawe jest to, że często kupowała kwiaty u ogrodników na terenie Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie. Wtedy przy okazji zagadywała dzieci niestęszące. To jest znany fakt z historii środowiska niestęszących.

Zapewne miewała z nim kontakty przy różnych okazjach.

Zmarła 28 lipca 1972 roku i została pochowana na cmentarzu powązkowskim przy Alei Zasłużonych.

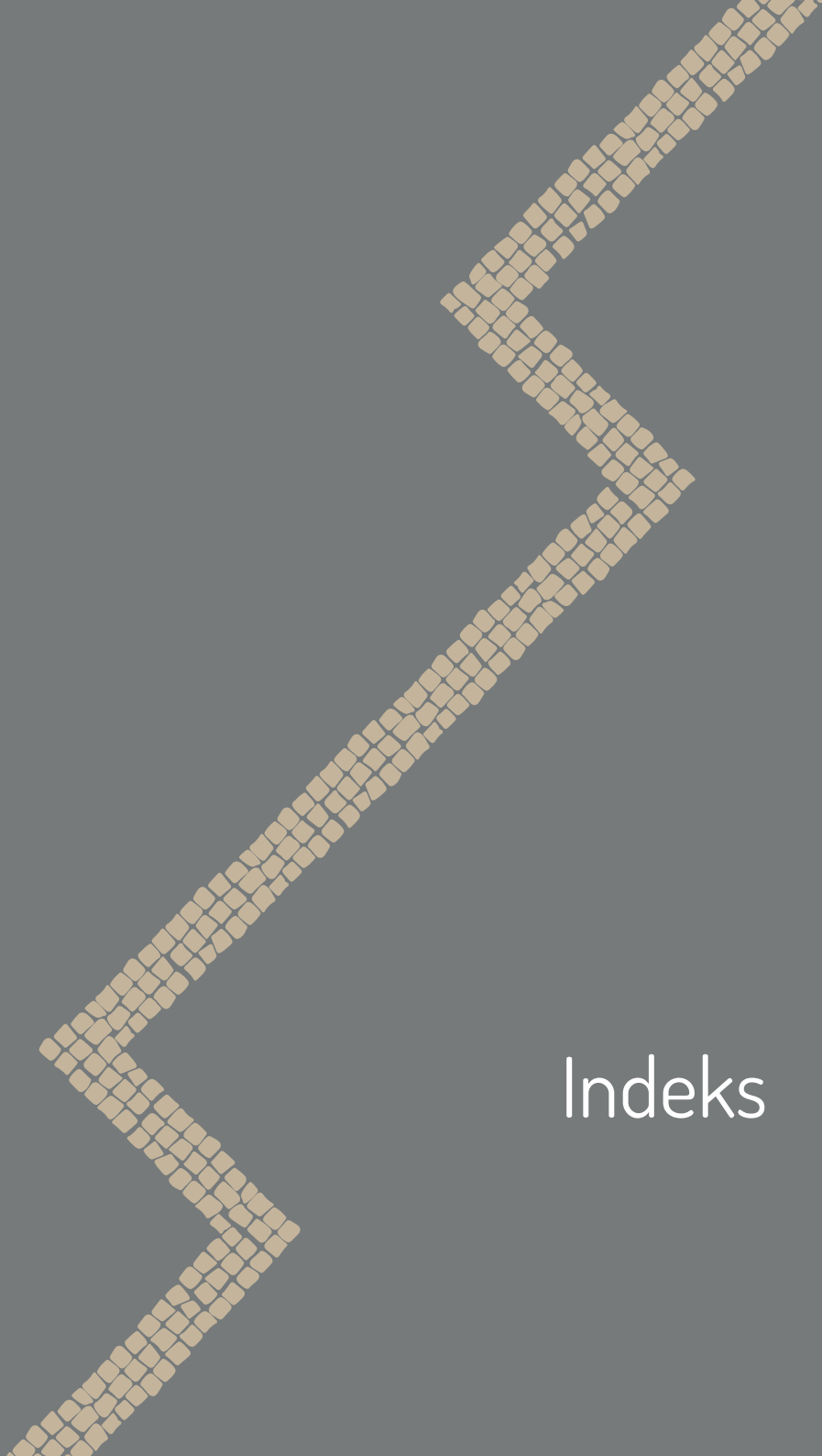
Grób Mieczysławy Ćwiklińskiej. Źródło: Wikipedia

Mieczysława Ćwiklińska w filmie „Granica” z 1938 roku. Źródło: Wikipedia

Mieczysława Ćwiklińska
w 1937 roku. Źródło: Wiki-
pedia

Indeks

Indeks według nazwisk

A

Agricola Karol Ludwik 15

Albertrandi Antoni 32

Albertrandi Jan 44

Aleksander I, car Rosji 40

Anders Karol 11

B

Babska Aniela 24

Bacciarelli Marcello 6, 26, 32, 33, 39, 40

Bałucki Michał 49

Bohomolec Franciszek, ksiądz 44

Braniccy Adam i Beata 36

Branicki Ksawery 35

Bukowińska Antonina 35

C

Chopin Fryderyk 44

Ć

Ćwiklińska Mieczysława 43, 44, 49, 50

D

David Jacques-Louis 37

Dąbrowska Maria 44

Dymsza Adolf 10

F

Falkowski Jakub, ksiądz 36, 55

G

Grabowski Kazimierz 21

H

Handelsman Marcelli 10

J

Jabłońska Janina 24

Jabłoński Wiesław 45, 46

Jarecki Władysław 11

Jaroszyński Leon 28

K

Kempa Józef 10

Kędzierska Irena 24

Kołątaj Hugon 44

Konrad Henryk 15

Konopacka Halina 10

Kostka Potocki Stanisław 35, 36, 37

Kościusza Jaworski Józef 35

Kotus Leokadia 24

Kraszewski Józef Ignacy 28

Kurzyna Bogdan 15

Kurzyna Irena 24

Kurzyna Piotr 47, 48

Kusociński Janusz 10, 14

L

Lezerowicz Albert 17
Lubomirska Elżbieta 39
Lubomirski Stanisław Herakliusz 38, 40

M

Maliszewska Stefania 24
Marteau Ludwik 32
Merlini Dominik 40, 44
Michałowicz Mieczysław 10
Mikołaj I, car Rosji 40
Moniuszko Stanisław 44
Morozowicz Leopold 27
Mościcki Ignacy 44

N

Norblin Jan Piotr 32
Nowakowski Franciszek 35

O

Ordonówna Hanka 44
Osten-Ostachiewicz Henryk 21

P

Panasewicz Józef 29
Panasewicz Wanda 29
Pełczyński Józef 33
Petkiewicz Stanisław 14

Piaśnicka Apollonia 24
Pigulski Zygmunt 21
Piłsudski Józef 10, 23
Plersch Jan Bogumił 32, 40
Pogorzelska Zula 10
Poniatowski Stanisław August, król Polski 6,
15, 26, 32, 38, 39, 40

R

Rydz-Śmigły Edward 10

S

Schayer-Gorska Maria 30
Sieniawska Elżbieta 35
Siennicki I. 33
Sobieski Jan III, król Polski 14, 34
Sonnenfeld Adolf 28
Sosnkowski Kazimierz 10
Stachowicz M. 33
Styka Jan 27
Szymanowski Melchior 44
Szyzkowski Wacław 21

Ś

Świerczewska Maria 24

T

Trapszo Marcelli 49
Tylman z Gameren 35, 39

W

Własiewiczówna Stanisława 14

Wieniawa-Długoszowski Bolesław 10

Wilczewski Jan 38, 39

Wincenty Locci Augustyn 34

Wojciechowski Stanisław 34

Wroczyński Witold 15

Z

Znicz Michał 10

Indeks według nazw

A

Armia Czerwona 20, 56

Armia Krajowa 44, 45, 56

B

Bacciarellówka 32, 59

Bydgoski Klub Sportowy Głuchoniemych 17

C

Centralna organizacja sportu głuchych 10

Centralne Mistrzostwa Lekkoatletyczne
Głuchoniemych 21, 22, 23

Chrześcijańskie Towarzystwo Głuchoniemych
„Opatrzność” 29, 56

Cmentarz Powązkowski 5, 43, 56

E

Etoile Sportive des Sourds Muets 19

G

Gospoda Głuchoniemych 5, 6, 29, 31

I

II Światowe Igrzyska Sportowe Nieśłyszących 15

II wojna światowa 17, 18, 20, 23, 28, 30, 33,
36, 40, 49

I Międzynarodowe Igrzyska Sportowe
Nieśłyszących 48

Instytut Głuchoniemych i Ociemniałych 5, 9,
10, 11, 12, 13, 26, 36, 45, 46, 49, 56

Insurekcja kościuszkowska 44

Izba Edukacyjna 36

J

Jeziorko Kamionkowskie 24

K

Kampania wrześniowa 40

Kawiarnia „Café Bodo” 49

Kawiarnia „U Aktorek” 49

Klasa Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie 45

Klasztor augustianów 29

Klub Sportowy Głuchoniemych 17, 25, 47, 59

Koło Sportowe Głuchoniemych 10, 11

Komisja Wyznań Religijnych i Oświecenia
Publicznego 36

Kompania IV batalionu „Tum” 45

Korpus Inżynierów Koronnych 15

Kościół św. Karola Boromeusza 44

Książęta mazowieccy 38

Kuratorium Warszawskie 14

L

Lekkoatletyczne Mistrzostwa Polski
Głuchoniemych 16

Ł

Łazienki Królewskie 5, 9, 38

Łódzki Klub Sportowy Głuchoniemych 19

M

Malarnia Królewska 5, 9, 26, 32

Mauzoleum Stanisława Kostki Potockiego 37

Międzynarodowe zawody piłkarskie głuchych 19

Muzeum Narodowe 40

O

Organizacja „Muskieteryzy” 49

Organizacja „Polska Niepodległa” 45

P

Pałac Ślubów 5, 9, 32

Pałac Tarnowskich 27

Pałac w Wilanowie 5, 9, 34, 37

Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego
i Przystosowania Wojskowego 20

Park Skaryszewski 24

Plac Zamkowy 6 32

Pl. Trzech Krzyży 4/6 11

Polska Partia Socjalistyczna 18

Polski Związek Głuchych Oddział Mazowiecki
12, 13, 16, 17, 21, 22, 24, 25, 30, 31, 46, 48, 59

Polski Związek Sportowy Głuchoniemych
10, 11

Powstanie listopadowe 40

Powstanie warszawskie 30, 40, 45

R

Rząd Tymczasowy 36

S

Sejm 34

Stadion „Agrykola” 5, 9, 14

Stadion AZS
(Akademickiego
Związku Sportowego) 24

Stadion „Drukarz” 24

Stadion Legii 5, 9, 20, 23

Stadion Legii
(Stadion Miejski Legii Warszawa im.
Marszałka J. Piłsudskiego) 5, 20

Stadion „Skry” 5, 9, 10, 18

Szkolny Park Sportowy im. Jana III
Sobieskiego 14

Szkoła Handlowa 45

T

Teatr Elizeum 5, 9, 27

Teatr Ludowy 49

Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi 45

Traktat ryski 40

Trasa Łazienkowska 14

U

ul. Agrykola 1 38

ul. Karowa 18a 27

ul. Myśliwiecka 3 20

ul. Myśliwiecka 9 14

ul. Okopowa 43/47 18

ul. Piwna 11 29
ul. Stanisława Kostki
Potockiego 10/16 34
ul. Śniadeckich 17 45
ul. Żwirki i Wigury 19
Uniwersytet Warszawski 10, 33

W

Warszawskie getto 18, 44
Warszawskie Koło Sportowe 14
Warszawskie Towarzystwo Głuchoniemych
29, 30, 35
Warszawski Klub Sportowy Głuchoniemych
10, 11, 15, 17, 19, 25, 47, 59
Wehrmacht 20
Wydział Oświecenia Narodowego 36

Z

Zjazd Krajowy Polskiego Związku
Sportowego Głuchoniemych 11

Ż

Żydowski Klub Sportowy Głuchoniemych 10,
11, 15, 16, 17, 25

Bibliografia

Archiwalia:

Archiwum Instytutu Historii Głuchych „Surdus Historicus”, spuścizna po Józefie Grabarzu.

Archiwum Zarządu Głównego Polskiego Związku Głuchych, Kronika Sułowskiego.

Archiwum Polskiego Związku Głuchych Oddziału Mazowieckiego, Album Warszawskiego Klubu Sportowego Głuchoniemych.

Muzealia:

Polski Związek Głuchych Oddziału Mazowieckiego, Nagroda przechodnia im. A. Lezerowicza

Opracowania:

A. Chiron-Mrozowska, Bacciarellówka – pracownia i szkoła artystyczna króla Stanisława Augusta, Warszawa 2018.

R. Gawkowski, Encyklopedia klubów sportowych Warszawy i jej najbliższych okolic w latach 1918–1939.

R. Głowacki, Echa dawnej Warszawy. Zamki i pałace, Warszawa 2017.

Artykuły:

Spacer po boiskach stolicy, w: „Nowy Sportowiec” 1937 r., nr 29, s. 2

Śmiertelny strzał w lesie, w: „5-ta Rano” 1932 r., nr 318, s. 3

Tragiczna śmierć głuchoniemego, w: „Gazeta Polska” 1932 r., nr 313, s. 12

Netografia:

<https://www.agrykola-noclegi.pl/pl/mos-sport/historia-klubu.html> (stan z dn. 29.07.2020 r.)

https://pl.wikipedia.org/wiki/Karol_Ludwik_Agricola (stan z dn. 29.07.2020 r.)

https://pl.wikipedia.org/wiki/Stadion_Wojska_Polskiego_w_Warszawie (stan z dn. 1.08.2020 r.)

<http://www.encyklopediateatru.pl/osoby/15692/leon-jaroszynski> (stan z dn. 21.08.2020 r.)

https://pl.wikipedia.org/wiki/Adolf_Sonnenfeld (stan z dn. 21.08.2020 r.)

https://pl.wikipedia.org/wiki/Mieczys%C5%82awa_%C4%86wikli%C5%84ska (stan z dn. 25.08.2020 r.)

Mapy

<http://www.mapa.um.warszawa.pl>

<https://pl.wikipedia.org>

<http://www.cmentarz-brodnowski.pl/>

Projekt „Tożsamość Głuchej Warszawy” jest współfinansowany ze środków miasta stołecznego Warszawy w ramach programu „Dziedzictwo kulturalne i współczesna tożsamość Warszawy”

ISBN 978-83-946389-7-9

9 788394 638979